

1822 - 2012

ΑΦΙΕΡΩΜΑ 190 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ ΣΤΗ ΧΙΟ

Ο Κανάρης, η θάλασσα και οι ποιητές

*Canaris! Canaris!
nous t' avons oublié!*

V. Hugo

Κείμενο: Πλάτων Κεχαγιάς

Η θάλασσα ενεργοποιεί τη φαντασία των ποιητών κι ακόμα περισσότερο οι ήρωες της θάλασσας. Γι' αυτό και πολλοί ποιητές αφιέρωσαν σημαντικές δημιουργίες τους στον παγκόσμια αναγνώρισης θαλασσινό ήρωα, τον Ψαριανό Κωνσταντή Κανάρη ή, με την απλούστευση που επικράτησε, Κανάρη.

Ο Κανάρης γεννήθηκε θαλασσινός. Στο μυαλό και την καρδιά του απ' τα πρώτα χρόνια της ζωής του κυριάρχησε η ακατανίκητη έλξη της θάλασσας.

Γεννήθηκε όμως φτωχός. Δεν ανήκε στις ψαριανές οικογένειες που είχαν δικά τους πλοία. Έτσι μπαρκαρεί από πολύ μικρός στο μικρό πλεούμενο ενός συγγενούς του, του Μπουρέκα. Ο Μπουρέκας πήγαινε ταξίδια στην Οδησό για να φέρνει σιτάρι.

Στην Οδησό ο Κανάρης γνώρισε μέλη της Φιλικής Εταιρείας μα ήταν μικρός για να μυηθεί. Όμως η φλόγα της ελευθερίας τον έκαιγε. Η έναρξη του Αγώνα τον βρίσκει στα 30 χρόνια του. Χωρίς κανένα δισταγμό μπαίνει στον ψαριανό στόλο, στο στούρμιο του Καπετάν Ν. Αποστόλη.

Ο Κανάρης ήξερε ότι ποτέ δεν θα κυβερνούσε ένα πλοίο. Τα πλοία του ψαριανού αλλά και γενικότερα του ελληνικού στόλου ήταν ιδιόκτητα και οι ιδιοκτήτες τους, που τα κυβερνούσαν οι ίδιοι, τα είχαν θέσει στη διάθεση του Αγώνα. Ποιο καράβι μπορούσε να κυβερνήσει ο φτωχός Κωνσταντής; Τον οποίο μάλιστα οι προεστοί των Ψαρών φαίνεται πως τον έβλεπαν με δυσπιστία.

Παράλληλα με την επίγνωση ότι κανείς δεν θα του έδινε ένα καράβι για να πολεμήσει τον τουρκικό στόλο, ο Κανάρης έκανε νωρίς και μια άλλη σημαντική διαπίστωση. Τη διαπίστωση αυτή έκανε όταν στις 27.5.1821 ο συμπατριώτης του Παπανικολής πλησίωσε με το πυρπολικό του την αμμουδιά της Ερεσσού, στη δυτική Λέσβο και έκαψε ένα τούρκικο δίκροτο, οπλισμένο με 74 κανόνια. Οι Τούρκοι, που μέχρι τότε είχαν πάρει αφήφιστα τα μικρά πλοία του ελληνικού στόλου, κυριολεκτικά κεραυνοβολήθηκαν ενώ το πηικό των Ελλήνων ναυτικών ανέβηκε κατακόρυφα. Κι ο Κανάρης είδε ότι ένα ταπεινό μπουρλότο μπορούσε να κάνει στον εχθρό μεγαλύτερη ζημιά από ένα μεγάλο πλοίο, μπορούσε να 'ναι πιο επικίνδυνο από 74 μεγάλα κανόνια.

Το μπουρλότο όμως χρειάζεται μπουρλοτιέρη. Ψυχωμένο και ικανό στη θάλασσα. Θέλει πολλή τέχνη για να γλιστρήσεις ανάμεσα στα υπεροπλισμένα καράβια του εχθρού, χωρίς να γίνεις αντιληπτός, και αφάνταστο κουράγιο και ψυχραιμία για να κολλήσεις το μπουρλότο στο μεγάλο καράβι, να το ανάψεις και να φύγεις με μια βάρκα σώως, εσύ και το πλήρωμά σου. Ο Κανάρης είχε και ψυχή και απόλυτη γνώση της θάλασσας.

Κι έγινε μπουρλοτιέρης.

Η ευκαιρία ήρθε γρήγορα γι' αυτόν. Τον Μάρτιο του 1822 ο τουρκικός στόλος με ναύαρχο (Καπουδάν-πασά) τον σκληρό Καρά-Αλή φθάνει στην επαναστατημένη Χίο κι αποβιβάζει 7000 έμπειρους στρατι-

Η πρώτη πυρπόληση της Ελληνικής Επανάστασης.

Η ανατίναξη του Τουρκικού δίκροτου «Μπεχτάς Καπτάν» την 27η Μαΐου 1821 από τον Ψαριανό Δημήτριο Παπανικολή.

Ελαιογραφία Κωνσταντίνου Βολανάκη (Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος).

Η σφαγή της Χίου, Ευγένιος Ντελακρουά (Μουσείο Λούβρου, Παρίσι).

ώτες με εντολή να μην αφήσουν τίποτε όρθιο. Οι σφαγές της Χίου ξεσήκωσαν ως γνωστό την αγανάκτηση της δυτικής Ευρώπης. Ο Delacroix ζωγραφίζει τον γνωστό πίνακα και ο Victor Hugo γράφει ένα ποίημα που αρχίζει έτσι:

«Τούρκοι περάσαν, χαλασμός,
θάνατος πέρα ως πέρα.
Η Χίος, τ' όμορφο νησί
μαύρη απομένει ξέρα...»
(Μτφρ. Κωστή Παλαμά)

Τις βαρβαρότητες των ανδρών του Καρά-Αλή στη Χίο περιγράφει ανατριχιαστικά ο Ανδρέας Κάλβος τα «Ηφαιστειά» του.

Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδος από τον Κωνσταντίνο Κανάρη στις 6-7 Ιουνίου 1822 στο λιμάνι της Χίου.
Λιθογραφία εποχής (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

«Στάζουσι τα μαχαίρια μας
από το αίμα ακάθαρτον
των χριστιανών πριν πήξη
ελάτε, ελάτε εις νέον
αίμα ας το πλύνωμεν.

Ελάτε να ζεστάσωμεν
Τα χέρια μας στα σπλάγχνα
Όσων θυσίας προσφέρουσιν
Εις τον Σταυρόν και σέβονται
Αγίων εικόνας .....»

Ο τουρκικός στόλος μένει στη Χίο ως τον Ιούνιο και οι άνδρες του Καρά-Αλή, που πίστωσαν στον εαυτό τους σαν νίκη τη σφαγή αμάχων, νοιώθουν περήφανοι. Το Ραμαζάνι έχει τελειώσει και στις 6 Ιουνίου 1822 γιορτάζουν με φωταψίες και αλαλαγμούς πάνω στα καράβια, το Μπαϊράμι.

Ο ελληνικός στόλος αποφασίζει να δράσει με πυρπολικά. Προσφέρονται ο Ψαριανός Κανάρης και ο Υδραίος Πιπίνος. Το επικίνδυνο εγχείρημα γίνεται τη νύχτα της 6ης Ιουνίου. Η νύχτα αυτή είναι ασέληνη.

Ο Ανδρέας Κάλβος γράφει στα «Ηφαιστεια» (πυρπολικά).

....Να, βλέπω,
ταχείαι, ως τ' απλωμένα
πετερά των γερανών,
έρχονται, δύο κατάμυρροι
τρομεραί πύρραι....

Παύει ως τόσον ο κρότος
των μουσικών οργάνων
τ' αγαρηνά τραγούδια
παύουν και τα υπερήφανα
βλάσφημα μέτρα.

Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδος στη Χίο.
Ελαιογραφία Αριστοβούλη Λοπρέστη, επεξεργασία
Κωνσταντίνου Βολανάκη (Ναυτικό Μουσείο της
Ελλάδος).

....Να η κραυγαί και ο φόβος
να η ταραχή και η σύγχυσις·
από παντού σηκώνονται
και απλώνουν πολυάριθμα
πανιά να φύγουν.

Στενόν, στενόν το πέλαγος
ο τρόμος κάμνει, πέφτει
ένα καράβι επάνω
εις τ' άλλο και συντρίβονται·
πνίγονται οι ναύται.

Η καταστροφή του
τουρκικού στόλου
στη Χίο και ο θάνατος
του Καρά Αλή.

Ο Κανάρης είχε ζυγώσει κατ' ευθείαν τη ναυαρχίδα του Καρά-Αλή. Είδε μια μπουκαπόρτα κανονιού να έχει μείνει ανοικτή. Εκεί σφήνωσε το μπαστούνι του μπουρλότου, το γάντζωσε ύστερα σταθερά με τα τεσσαροχάλια κι έβαλε φωτιά. Η φωτιά μεταδίδεται στο καράβι, φθάνει γρήγορα στην μπαρουταποθήκη και το τινάζει στον αέρα. 2000 αξιωματικοί και ναύτες χάνονται.

Ο ίδιος ο Καρά-Αλής, προσπαθώντας να μπει σε μια βάρκα για να φύγει, δέχεται στο κεφάλι ένα φλεγόμενο μαδέρι και μένει στον τόπο.

Οι Τούρκοι με νηικό στο ναδίρ, μαζεύουν τα πλοία τους όπως-όπως και φεύγουν για τα στενά του Ελλησπόντου... Ο Κάλβος τελειώνει έτσι τα «ηφαίστεια»

*Κανάρη! Και τα σπήλαια
της γης εβόουν: Κανάρη!
Και των αιώνων τα όργανα
ίσως θέλει αντηχήσουν
πάντα Κανάρη!*

Όλη η Ευρώπη μιλούσε για τον 30χρονο Κανάρη, τον ψαριανό θρύλο. Στην ψυχή όμως του Κωνσταντή δεν υπήρχε χώρος για αλαζονεία. Μόνο η ελευθερία του Γένους μετρούσε. Και στις 29 Οκτωβρίου του 1822 κάνει δεύτερη σοβαρή ζημιά στον τουρκικό στόλο.

Μετά την πανωλεθρία και τον θάνατο του Καρά-Αλή, ναύαρχος ορίζεται από την Υψηλή Πύλη ο Μεχμέτ Πασάς. Ο νέος ναύαρχος οδηγεί τον εντυπωσιακό του

Η ναυμαχία της Τενέδου το 1822 όπου Κανάρης και Βρατσάνος πυρπόλησαν τον τουρκικό στόλο.

στόλο με τα 84 πολεμικά, ανάμεσα στα οποία πολλά δίκροτα και φρεγάτες, στην περιοχή του Αργολικού κόλπου. Το Ναύπλιο πολιορκείται στενά απ' τον Κολοκοτρώνη και, αν δεν ανεφοδιασθεί απ' τον στόλο, θα παραδοθεί.

Τον Αργολικό κόλπο όπως φυλάγει ο μικρός ελληνικός στόλος. Παρά την διαφορά δυνάμεων ο Μεχμέτ Πασάς, μη θέλοντας να υποστεί την τύχη του προκατόχου του, δεν τολμά την αναμέτρηση. Αφήνει το Ναύπλιο στην τύχη του και κατευθύνει το στόλο πρώτα στον κόλπο της Σούδας, στην Κρήτη, κι ύστερα, για να νοιώθει κοντά του την ασφάλεια των Δαρδανελίων, κατευθύνεται βόρεια και αγκυροβολεί μεταξύ Τενέδου και Ασιατικής ακτής.

Η ναυμαχία της Τενέδου σε γερμανική λιθογραφία.

Είναι Οκτώβριος του 1822. Στις 29 Οκτωβρίου το βράδυ δύο πυρπολικά έρχονται απ' τα Ψαρά. Το ένα με τον Κανάρη, το άλλο με τον επίσης Ψαριανό Γ. Βρατσάνο. Γλιστρούν ανάμεσα στον τουρκικό στόλο. Ο Βρατσάνος δεν στέκεται τυχερός. Προσπαθεί να κολλήσει το πυρπολικό του στη ναυαρχίδα, τα ρεύματα όμως το παρασύρουν μακριά. Ο Κανάρης, επιτήδειος πάντα, κολλά το μπουρλότο του στο δίκροτο του Τούρκου αντιναυάρχου Ριάλα-Γεμισί. Το καράβι λαμπαδιάζει τόσο γρήγορα, που απ' τους 800 άνδρες του πληρώματός του ελάχιστοι σώζονται. Ο Μεχμέτ Πασάς τρομοκρατημένος κόβει τις άγκυρες και φεύγει άτακτα για τα στενά. Ένα απ' τα πλοία του εξοκέλλει στην Τένεδο, ένα άλλο εγκαταλείπεται απ' το πλήρωμα και παρασύρεται ακυβέρνητο απ' τα ρεύματα μέχρι τον Τσεσμέ, ανατολικά της Χίου, όπου το μαζεύει το γαλλικό πολεμικό L' Active.

Ο Γάλλος ναύαρχος και ιστορικός Jurien de la Graviere γράφει γι' αυτήν την επιτυχία: «Ο αλάθητος Κανάρης συγκίνησε τις καρδιές των ποιτών και οι ναυτικοί όλου του κόσμου τον θαυμάζουν. Μέσα με 6 μήνες κατέστρεψε δύο δίκροτα και 3000 εχθρούς. Μόνο το όνομά του πλέον, έτρεπε τον τουρκικό στόλο σε άτακτη φυγή».

Ένας απ' τους ποιητές που ύμνησε το κατόρθωμα του Κανάρη στην Τένεδο είναι και ο Γ. Στρατήγης, που στο ποίημά του «Ματρόζος», δίνει μια συγκλονιστική περιγραφή των κινδύνων που αντιμετώπισε ο Κανάρης σ' εκείνη την περιπέτεια.

Ο Λέκκας Ματρόζος, ένας απ' τους Σπετσιώτες καπετανούς που έδωσαν τα πάντα για τον Αγώνα, βρίσκεται πάμπωχος και γέρος, πενήντα χρόνια αργότερα, στις Σπέτσες. Ο Στρατήγης περιγράφει την ένδεια και το παράπονο του γέρου ήρωα:

«Ένας Ματρόζος δεν μπορεί να κάνει το ζητιάνο, μα να βαστάξω δεν μπορώ της πείνας τον καημό».

Ο Ματρόζος μαθαίνει πως ο Κανάρης έχει γίνει υπουργός Ναυτικών και παίρνει την απόφαση να πάει να τον βρει. Έξω απ' το Υπουργείο Ναυτικών περιγράφεται η ακόλουθη, ενδιαφέρουσα σκηνή.

«Τι θέλεις γέροντα εδώ;» ρωτά τον Καπετάνο στο Υπουργείο εμπροστά ένα θαλασσινό ντυμένος μέσα στα χρυσά.
«Παιδί μου, είναι απάνω ο Κωνσταντής;» «Ποιος Κωνσταντής;» «Αυτός...ο Ψαριανός».
«Δεν λεν κανένα Ψαριανό, εδώ είναι Υπουργείο να ζητιανέψεις πήγαινε εις το πτωχοκομείο». Ο Γέρος ανασήκωσε το κάτασπρο κεφάλι και τα μαλλιά του εσάλεψαν σαν χαίτη λιονταριού και με σπιθόβολη ματιά μέσ' απ' τα στήθια βγάλει με στεναγμό βαρύγνωμο φωνή παλικαριού: «Αν οι ζητιάνοι σαν κι εμέ δεν έχυναν το αίμα, οι καπετάνιοι σαν κι εσέ δεν θα φορούσαν στέμμα».

Ο Κανάρης απόρησε με τη φασαρία, έσκυψε να δει τι τρέχει και μόλις είδε το γέροντα έστειλε τον υπασπιστή του να τον φέρει επάνω. Τον κάθισε δίπλα του στον καναπέ του σαλονιού.

«Ποιος είσαι καπετάνο μου και ποιο 'ναι το νησί σου»
ο Ψαριανός τον ερωτά με τόνο λυπηρό.
«Πενήντα χρόνια, μια ζωή, επέρασαν, θυμήσου απ' της χρυσής μας εποχής εκείνης τον καιρό. Μήπως στη Σάμο ήσουν την εποχή εκείνη, μήπως στην Αλεξάνδρεια, στη Χιό, στη Μυτιλήνη;»

«Απ' έξω από την Τένεδο...πενήντα πέντε χρόνια επέρασαν απ' τη στιγμή εκείνη σαν φτερό. Σαν να σε βλέπω, Κωνσταντή, δεν θα ξεχάσω αιώνια... ακόμα στο μπουρλότο σου επάνω σε θωρώ... χρόνος δεν ήταν που έκαψες στη Χιό τη Ναυαρχίδα κι ήταν η πρώτη μου φορά εκείνη που σε είδα.

Απ' έξω από την Τένεδο, θυμάσαι; Μια φρεγάδα σ' έβαλε μπρος μ'αράπικου αλόγου γρηγοράδα μ' οκτώ βατσέλα πίσω της, έμοιαζαν περιστέρια και συ γεράκι γύρω τους, επάνω στο μπουρλότο, που την κορβέτα τίναξες πρωτύτερα στ' αστέρια. Σαν δαίμονας μες στον καπνό γλιστρούσες και στον κρότο...

Σε καμαρώνω από μακρυνά...
Οι ναύτες κι ο λοστρόμος με ξόρκιζαν να φύγουμε, τους είχε πιάσει τρόμος, γιατί η αρμάδα ζύγωνε. Απάνου στο τιμόνι θάρρος στους ναύτες σου έδινες...
Δεν βάσταξε η καρδιά μου...
Σε μια στιγμή χανόσουνα, σε μια στιγμή και μόνη...
Και όρτσα! μάϊνα τα πανιά! φωνάζω στα παιδιά μου.

Στο στρίψιμο του τιμονιού μας σίμωσες... μ' αντάρα
ο Τούρκος κοντοζύγωνε, η μαύρη μου καμπάρα αστροπελέκι και φωτιά επάνω του ξερνούσε, μα σα δελφίνη γρήγορα κι εκείνος επετούσε. Οι ναύτες μου εφώναξαν-τι κάνεις καπετάνο! Κι εγώ τους λέω: τον Ψαριανό να σώσω κι ας πεθάνω.

Και σου πετώ τη γούμενα και δένεις το μπουρλότο. Κάνω τιμόνι δεξιά! Το φλογερό το χνώτο Του Τούρκου θα σε βούλιαζε. Θυμάσαι, σου φωνάζω Πρώτος απ' όλους ν' ανεβείς, μα δεν μ' ακούς και αφήνεις Άλλοι ν' ανεβούν... Έσκυψα κι απ' τα μαλλιά σ' αδράζω
Και σ' έσωσα και φύγαμε...
Μα δάκρυα βλέπω χύνεις!»

«Ματρόζε! σύ;» Ο Κωνσταντής δακρύβρεχτος φωνάζει και μες στα στήθη τα πλατειά σφιχτά τον αγκαλιάζει.
Κι ενώ οι δυο οι γίγαντες με τα λευκά κεφάλια στ' άσπρα τους γένια δάκρυα κυλούσαν σαν κρυστάλλια,
δυο κορφοβούνια μοιάζανε γεμάτα από χιόνι όταν του ήλιου η ματιά την άνοιξη το λυώνει.

Οι επιτυχίες του Κανάρη επέβαλαν στην Υψηλή Πύλη αλλαγές τακτικής στη θάλασσα. Το 1823 οι Τούρκοι παύουν να κατασκευάζουν μεγάλα πλοία, που τόσο ευάλωτα είχαν αποδειχθεί για τα πυρπολικά και προτιμούν τις πιο ευκίνητες φρεγάτες, ενώ παίρνουν Γάλλους αξιωματικούς για να εκπαιδεύσουν τα ομολογουμένως όχι επιδέξια τουρκικά πληρώ-

Η καταστροφή των Ψαρών.

ματα. Ναύαρχος ορίζεται ο Χοσρέφ Μεχμέτ Πασάς. Παράλληλα εξασφαλίζεται η εναντίον των Ελλήνων σύμπραξη και του αιγυπτιακού στόλου. Ο στόλος του Χοσρέφ το 1823 προβαίνει μόνο σε ανεφοδιασμό της Μεθώνης και της Κορώνης και σε κάποιες αγριότητες στην περιοχή της Καρύστου και του Θερμαϊκού. Στον Θερμαϊκό εμφανίζονται κάποια πυρπολικά υδράϊκα και ψαριανά και ο Χοσρέφ, έντρομος, φεύγει για τον Ελλάσποντο.

Το 1824 οι Τούρκοι αποφασίζουν να τελειώνουν με τα Ψαρά, τη Σάμο και την Κάσσο. Και ο μεν αιγυπτιακός στόλος υπό την αρχηγία του βερβερίνου πειρατή Ισμαήλ Γβραλτάρ, επιτίθεται τον Μάιο στην Κάσσο και την καταστρέφει. Ο δε Χοσρέφ μαζεύει τον στόλο στη Μυτιλήνη για να επιτεθεί στα Ψαρά. Ο ελληνικός στόλος, ελλείψει χρημάτων, δεν είναι ακόμη έτοιμος. Παρ' όλα αυτά ο Κανάρης συμβουλεύει τους Ψαριανούς να βγάλουν εναντίον του Χοσρέφ τα πυρπολικά που βρίσκονταν στο λιμάνι των Ψαρών, βέβαιος ότι ο Τούρκος ναύαρχος θα τρομοκρατηθεί και θα δώσει χρόνο στον ελληνικό στόλο να φθάσει. Φαίνεται όμως πως οι Ψαριανοί προύχοντες, παρά τις επιτυχίες του Κανάρη, διατηρούσαν ακόμα τη δυσπιστία τους προς τον ταπεινής καταγωγής Κωνσταντή. Και όχι μόνο δεν τον άκουσαν, παρά έβγαλαν από όλα τα πλεούμενα τα τιμόνια, ώστε όλοι ν' αναγκασθούν να μείνουν στη στεριά και, μαζί με χίλιους μισθοφόρους που είχαν φέρει απ' τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, ν' αντιμετωπίσουν τους Τούρκους.

Στις 20 Ιουνίου ο Χοσρέφ έρχεται ανενόχλητος απ' τη Μυτιλήνη, περικυκλώνει τα Ψαρά, αποβιβάζει 7000 Τούρκους και, παρά την ηρωική αντίσταση των Ελλήνων, μετατρέπει τα Ψαρά σε «ολόμαυρη ράχη» κατά το κλασικό ποίημα Διονυσίου Σολωμού.

Την περιφρόνηση των προούχοντων προς τις συμβουλές του Κανάρη αποδίδει δραματικά ο Αλέξανδρος Πάλλης στον «Κανάρη» του.

Κανάρης

Όλη η βουλή των προεστών, στο μώλο συναγμένη,
είπε πως όξω στη στεριά του Τούρκους θα προσμένει.

Τότε έβγαλα το φέσι

και να μιλήσω θάρρεψα, προβάλλοντας στη μέση:
-Τίποτα, αρχόντοι, δεν φυλάει, μονάχα το καράβι!
σα μ' άκουσε ένα απ' τα τρανά καλπάρια μας, ανάβει

και το φαρμάκι χύνει:

Ποιος είναι αυτός και πως τον λεν που συμβουλές
μας δίνει;

Να τα Ψαρά πως χάθηκαν. Κι εγώ φωτιά στο χέρι
Πήρα και πέρα τράβηξα, κατά της Χίος τα μέρη.
Κι είπα από κει – δε βάσταξα – με χείλη πικραμένα:

Να πως με λεν εμένα!

Στην πραγματικότητα ο Κανάρης κι ο ελληνικός στόλος που ήρθε λίγο μετά, δεν τράβηξαν για τη Χίο αλλά για τη Σάμο. Στις 30 Ιουλίου ο στόλος του Χοσρέφ βρίσκεται στο στενό κανάλι μεταξύ Σάμου και Μυκάλης, τον Επταστάδιο πορθμό των αρχαίων. Λογαριάζει να

αποβιβάσει στη Σάμο χιλιάδες Τούρκων που περιμένουν στην παραλία της Μυκάλης.

Όμως ο αρχηγός των Σαμίων Λυκούργος Λογοθέτης έχει έτοιμο τον καλογυμνασμένο τακτικό στρατό. Η πρώτη απόπειρα απόβασης ανατολικά του χωριού Τηγάσι (το σημερινό Πυθαγόρειο) πνίγεται στο αίμα. Εν τω μεταξύ ο Κανάρης καίει μια φρεγάτα με 54 κανόνια, ενώ ο Υδραίος Γ. Βατικιώτης και ο Σπετσιώτης Λ. Ματρόζος άλλα δύο πλοία. Ο Χοσρέφ χάνει 1000 ναύτες και 100 κανόνια. Και, καθώς ο ελληνικός στόλος υπό τον Γ. Σαχτούρη του κλείνει το δρόμο προς το βορρά, φεύγει την 6η Αυγούστου προς την Κω. Στην περιοχή του Κόλπου του Γέροντα, νοτιοανατολικά απ' το Φαρμακονήσι, ο ελληνικός στόλος υπό τον Μιαούλη πια, καταναυμαχεί τον ενωμένο τουρκικό και αιγυπτιακό στόλο.

Ο Κανάρης έχει γίνει πια ένα είδος δαίμονα του θανάτου για τους Τούρκους και ένα χέρι δίκαιας τιμωρίας των εχθρών για τους Έλληνες, ένα δισυπόστατο μυθικό ον. Τον πελαγίσιο αυτόν Ιανό περιγράψει σ' ένα σονέτο ο Κ.Γ. Καρυωτάκης.

*Κανάρης
Κάποιοι δαιμόνιοι
Τον είχαν στείλει.
Έγινε αχείλι
κόσμου που επόνει.*

*(Ήρωες χρόνοι!)
και πως εμίλη
μες το φυτίλι
με το τρομπόνι!*

*Το πέρασμά του
μήνυμα κρύο
μαύρου θανάτου!*

*Κι είχε το θείο
χέρι, που φλόγα
κράταε κι ευλόγα.*

Το 1825 ο Κανάρης πρωταγωνιστεί σ' ένα παράτολμο εγχείρημα: επιχειρεί να κάψει τον στόλο του Ιμπραήμ μέσα στη βάση του, στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας. Τον Ιούλιο δύο πολεμικά, με τον Εμμ. Τομπάζη και τον Αντ. Κριεζή, φεύγουν απ' την Ύδρα, συνοδευόμενα

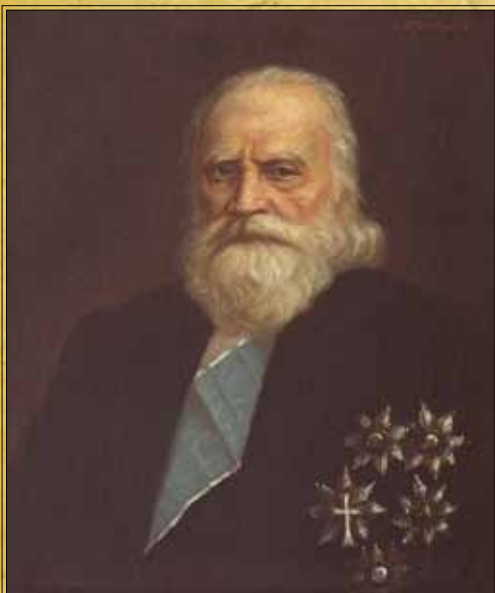
.....
Τα ναυτικά κατορθώματα των Ελλήνων σε γαλλικό έντυπο της εποχής.

από τρία πυρπολικά (Κανάρης, Α.Θ.Βώκος και Εμμ. Μπούτης). Στις 29 φθάνουν στην Αλεξάνδρεια κι ο Κανάρης καταφέρνει να μπει με το πυρπολικό του στο λιμάνι όπου ελλιμενίζονται 60 αιγυπτιακά πολεμικά. Δυστυχώς ελλιμενίζονται και γαλλικά πολεμικά, που φρουρούν φορτηγά γεμάτα βαμβάκι για τη Μασσαλία. Απ' το γαλλικό Μέλισσα αντιλαμβάνονται το πυρπολικό κι αρχίζουν να πυροβολούν. Σαν δεύτερη κακοτυχία, ο αέρας πέφτει. Ο Κανάρης μη δεχόμενος να θυσιάσει έστω και έναν από το πλήρωμά του, βάζει φωτιά στο πυρπολικό και, κάτω πια από πυρά Γάλλων και Αιγυπτίων, βγάζει σώους τους ναύτες του απ' το λιμάνι, ως τα πλοία του Τομπάζη και του Κριεζή. Οι Αιγύπτιοι τρομοκρατούνται απ' το αναμμένο πυρπολικό που πλέει ελεύθερο ανάμεσα στα πλοία τους, μερικές βάρκες τους όμως καταφέρνουν να γαντζώσουν το πυρπολικό και να το απομακρύνουν. Ο ίδιος ο Γάλλος πλοίαρχος του Μέλισσα αναφέρει ότι αν κάποιο αιγυπτιακό έπαιρνε φωτιά η αταξία και ο τρόμος θα 'διναν ευκαιρία και στα άλλα δύο πυρπολικά να μπουν στο λιμάνι και η καταστροφή θα ήταν απερίγραπτη. Παρ' όλη την ατυχία, το εγχείρημα του Κανάρη κράτησε υψηλά το ηθικό του στόλου σε μια εποχή ατυχιών για τον Ελληνικό Αγώνα (έξοδος Μεσολογγίου, θάνατος Καραϊσκάκη, απεγνωσμένος αγώνας του Κολοκοτρώνη

για να κρατήσει τον Ιμπραήμ).

Ο Κανάρης έτρεφε μέσα του θαυμασμό για τους αρχαίους Έλληνες. Απόδειξη τα ονόματα που έδωσε στα παιδιά του. Παντρεμένος με τη Δέσποινα, κόρη του Ψαριανού αγωνιστή Μανιάτη, απέκτησε 6 γιους και μία κόρη, τη Μαρία, που δυστυχώς αρρώστησε και πέθανε νωρίς. Ο πρώτος του γιος πήρε το όνομα του αγίου προστάτη των θαλασσινών, Νικολάου. Όλοι οι άλλοι πήραν ονόματα αρχαία: Θεμιστοκλής, Θρασύβουλος, Μιλτιάδης, Λυκούργος και Αριστείδης. Είχε όμως ο μπουρλοτιέρης όνειρα και για τη σύγχρονη Ελλάδα και στήριξε πολλές ελπίδες στον Ιωάννη Καποδίστρια. Η δολοφονία του Καποδίστρια τον απογοήτευσε πολύ κι αποσύρθηκε για να ιδιωτεύσει στη Σύρο, αποποιούμενος τη σύνταξη που του πρόσφερε ο Όθων. Είναι η εποχή που στη δυτική Ευρώπη δεν ασχολούνται πια με την Ελλάδα και τους ήρωές της. Κι όμως ο κορυφαίος λογοτέχνης V.Hugo δεν ξεχνά τον Κανάρη. Τον Οκτώβριο του 1832 δημοσιεύει ένα εκτεταμένο ποίημα αφιερωμένο σ' αυτόν και την Ελλάδα.

Παραθέτουμε μερικούς χαρακτηριστικούς στίχους απ' το μεγάλο αυτό έργο του συγγραφέα των Αθλίων. (Ο υπογράφων, μη όντας ποιητής, ζητά επιείκεια για τη μετάφραση).

Όλγα Β. Παπαδημάκη, προσωπογραφία του Κωνσταντίνου Κανάρη σε προχωρημένη ηλικία ως Πρωθυπουργού της Ελλάδος, ελαιογραφία (Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος).

Κανάρης

Κανάρη μου! Κανάρη μου! Σ'έχουμε λησμονήσει.
Καθώς απ' τους ηρωισμούς καιρός έχει κυλήσει...
...Κάποια στιγμή κραυγάσαμε: Ελλάδα ηρωίδα,
Του Δημοσθένη Αθήνα εσύ, Σπάρτη του Λεωνίδα,
Κανάρη μας ημίθεε, η δόξα η αστραπή σου
Το πνεύμα μας πλημμύρισαν κι η αποθέωσή σου.
Κι ύστερα όλα σώπασαν και άσχετες με σένα
Μέριμνες πάνω στο χαρτί εχάραζε η πέννα..
...Σε λησμονήσαμε. Όμως συ το κύμα έχεις κοντά σου
θαλασσινέ, που οι άνεμοι σπρώχνουν το πέρασμά σου
σαν το σκαρί σου κυβερνάς όρθιος στο τιμόνι
κι ο αποσπερίτης στέκεται και εσένα καμαρώνει...
...σου μένει, Έλληνα τρανέ, γαλάζια η θάλασσά σου
οι πελαγίσιοι σου αητοί που όλο πετούν κοντά σου,
ο ήλιος σου ο λαμπερός χειμώνα καλοκαίρι
οι ορίζοντες οι ήμεροι και το γλυκό αγέρι...
...όταν το πλοίο σου γλιστρά σε κύματα αφρισμένα
περήφανο που περιπλέει περιγάλια δοξασμένα...

Ο Hugo ξεσπκώνει νέο ενδιαφέρον για τον Κανάρη στην Ευρώπη. Ο Όθων, παρ' ότι δεν συμπαθεί τον Ψαριανό, πιεζόμενος απ' την πανευρωπαϊκή του φήμη, του απονέμει τον βαθμό του Ναυάρχου. Το 1862 ο Όθων του δίνει εντολή να σχηματίσει κυβέρνηση. Όταν όμως ο Κανάρης του παρουσιάζει τα ονόματα των Υπουργών, ο Όθων διαφωνεί και δίνει την εντολή στο Γενναίο Κολοκοτρώνη. Με την έξωση του Όθωνα ο Κανάρης πηγαίνει στη Δανία με το Βούλγαρη και τον Ρούφο για να προσφέρει το στέμμα στον πρίγκηπα Γεώργιο. Στην Κοπεγχάγη τόσο οι επίσημοι όσο και ο λαός του επιφυλάσσουν αποθεωτική υποδοχή!

Το 1864 τον βρίσκει πρωθυπουργό της Ελλάδας, Είναι όμως 73 χρονών, πολύ κουρασμένος. Έχει πια γιους ναυάρχους και πιστεύει ότι ο ίδιος πρέπει να αποσυρθεί.

Αυτό κάνει. Περνά τα τελευταία χρόνια στο σπίτι του στην Κυψέλη.

Όμως η πατρίδα θα ζητήσει και πάλι τις υπηρεσίες του πρεσβύτευ ναυάρχου. Το 1876 γίνεται ο ρωσοτουρκικός πόλεμος. Με τη Ρωσία τελικώς να νικά, τον Τσάρο να είναι ανθέλληνας και να επιθυμεί τη Μεγάλη

Βουλγαρία μέχρι το Αιγαίο, τον δε πρωθυπουργό της Αγγλίας Ντισραέλι να είναι φιλότουρκος, η κοινή γνώμη στην Ελλάδα στράφηκε πάλι στον θρυλικό Κανάρη. Ο Κανάρης, παρ' ότι είχε υπερβεί το 85ο έτος της ηλικίας του δέχθηκε πάλι να αναλάβει την ευθύνη να γίνει πρωθυπουργός οικουμενικής κυβέρνησης, να συμβιβάσει τις μικροκομματικές διαφορές και διαμάχες και να προετοιμάσει την Ελλάδα ακόμη και για ενδεχόμενο πόλεμο. Ο Γίγας όμως ήταν πια πολύ κουρασμένος. Δεν άντεξε την ένταση αυτή. Στις 2 Σεπτεμβρίου του 1877 αφήνει τον κόσμο τούτο. Η ταφή του έγινε πάνδημη στο Α΄ νεκροταφείο Αθηνών, όπου βρίσκεται ο τάφος του πάντα.

Οι παλιότεροι θυμόμαστε το σπίτι του στην Κυψέλη, όπου ο ναύαρχος πέρασε τα τελευταία του χρόνια. Στην αυλή υπήρχε ένα εκκλησάκι και ένα κυπαρίσσι, που το είχε φυτέψει ο ίδιος. Όμως το σπίτι του μεγάλου θαλασσινού δεν άντεξε στη θύελλα της οικοδομικής δραστηριότητας στην Αθήνα του 1960. Το κυπαρίσσι κόπηκε, το σπίτι γκρεμίστηκε και στο χώρο του φύτεψε μια πολυκατοικία! Για να δώσει δυστυχώς διαχρονική σημασία στον πρώτο στίχο του V.Hugo: «*Canaris! Canaris! Nous t' avons oublié!*».

ΜΑΤΡΟΖΟΣ

Γ. Στρατήγη

Ένας Σπετσιώτης γέροντας σκυφτός από τα χρόνια,
με κάτασπρα μακρυνά μαλλιά, με πύρινη ματιά,
σαν πλάτανος θεόρατος γυρμένος απ' τα χρόνια
περνούσε πάνω στο νησί τα έρμα γηρατειά.
Είν' από 'κείνη τη γενιά ο γέρο καπετάνος
που ακόμα και στον ύπνο του ετρόμαζε ο Σουλτάνος.

Είναι από κείνους που έχυσαν το αθάνατό τους αίμα,
από τους χίλιους που έβγαλες, πατρίδα μου χρυσή
από εκείνους που έβαλαν στην κεφαλή σου στέμμα
και άγνωστοι εσβύστηκαν στο δοξαστό νησί.
Είχες αστέρια ολόλαμπρα στον ουρανό σου κι άλλα,
μα εκείνα που δεν έλαμπαν ήσανε πιο μεγάλα.

Αφού έγραφαν με το δαυλό την ιστορία μόνοι,
χωρίς γι' αυτούς τους ήρωες μια λέξη αυτή να πει,
με την πληγή των για σταυρό κι ατίμητο γαλόνη,

άλλοι στα δύχτια γύρισαν και άλλοι στο κουπί.
Κι οι στολοκαύτες των Σπετσών, τ' ατρόμητα λιοντάρια
στο ακρογυάλι έπιαναν με τις βαρκούλες ψάρια.

Ο γέρος μας παράπονο ποτέ δεν λείει κανένα,
μα καπετάνους σαν ιδεί μες στα βασιλικά
εκείνους πούχε ναύτες του, με μάτια βουρκωμένα
εις τα παληά του εγύριζε και στα πυρπολικά.
Και ξαπλωμένος δίπλα μου μου έλεγε στην άμμο
πόσα καράβια έκαψε στην Τένεδο, στη Σάμο.

«Παιδί μου τώρα γέρασα, παιδί μου θ' αποθάνω»
Στο τέλος πάντα μου λεγε με αναστεναγμό
«Ένας Ματρώζος δεν μπορεί να κάνει το ζητιάνο,
μα να βαστάξω δεν μπορώ της πείνας τον καϋμό.
Κλαίω που αφήνω το νησί: θα πάω στην Αθήνα
Τριν πεθαμένο μ' εύρετε μια μέρα από την πείνα».

«Μου λεν ο Καπτα-Κωνσταντής απ' τα Ψαρά εκεί πέρα
πως υπουργός εγίνηκε μεγάλος και τρανός.

Κι αν θυμηθεί πως τη ζωή του έσωσα μια μέρα
απ' έξω από την Τένεδο, μπορεί ο Ψαριανός
να κάνει τίποτε για με. Ίσως να δώσει κάτι
σε κείνον πούχε τάλληρα τη στέρνα του γεμάτη».

Πέντε έξη μέρες ύστερα εμπήκε στο βαπόρι
Κι κούμπιστος περίλυπος επάνω στο ραβδί,
Ως που στην Ύδρα έφτασε, εγύρισε απ' την πλώρη
Το λατρευτό του το νησί ο γέροντας να δει.
Και σκύβοντας στα κύματα δακρύβρεχτος ερώτα
Πώς φεύγει τώρα απ' το νησί και πώς ερχόταν πρώτα.

«Τι θέλεις γέροντα εδώ;» ρωτά τον Καπετάνο
στο Υπουργείο εμπροστά ένα θαλασσινός
ντυμένος μέσα στα χρυσά. «Παιδί μου, είναι απάνω
ο Κωνσταντής;» «Ποιος Κωνσταντής;»
«Αυτός...ο Ψαριανός.»
«Δεν λεν κανένα Ψαριανό, εδώ είναι Υπουργείο
να ζητιανέψεις πήγαινε εις το πτωχοκομείο.»

Ο Γέρος ανασήκωσε το κάτασπρο κεφάλι
και τα μαλλιά του εσάλεψαν σαν χαϊτή λιονταριού
και με σπιθόβολη ματιά μέσ' απ' τα στήθια βγάλει
με στεναγμό βαρύγνωμο φωνή παλλικαριού:
«Αν οι ζητιάνοι σαν κι εμέ δεν έχυναν το αίμα,
οι καπετάνιοι σαν και σε δεν θα φορούσαν στέμμα.»

Και ο Κανάρης που άκουσε την ομιλία κάτου
στο παραθύρι έσκυψε να δει ποιος τον ζητεί
και, μόλις είδε γέροντα, λαχτάρησε η καρδιά του
και νάρθει απάνω έστειλε με τον υπασπιστή.
Εβγήκε απ' το γραφείο του ο ίδιος ως τη σκάλα
κι απάνω εις τον καναπέ τον έβαλε στη σάλα.

Τον κύταξε, τα μάτια του μες στα μακρυνά του φρύδια
που μοιάζανε ωσαν αητοί κρυμένοι στη φωλιά,
εις τον Σπετσιώτη εφάνηκαν με τη φωτιά την ίδια
όταν τα εφώτιζε ο δαυλός, στα χρόνια τα παλιά.
Κι ένας τον άλλο κύταζαν στα μάτια οι δυο γέροι,
ο δράκοντας τον γίγαντα, ο ήλιος το αστέρι.

«Δε με θυμάσαι Κωνσταντή» σε λίγο του φωνάζει
«αγλήγορα με ξάχασες, μα σε θυμούμαι εγώ...»
«ποιος τώλπιζε να δει ποτέ» ο γέροντας στεναάζει
«τον καπετάνο ζήτουλα, το ναύτη υπουργό».
Και σκύβοντας την κεφαλή στα διάπλατά του στήθη
Τη φτώχεια του εξέχασε, τη δόξα του εθυμήθη.

«Ποιος είσαι καπετάνο μου και ποιο 'ναι το νησί σου»
ο Ψαριανός τον ερωτά με τόνο λυπηρό.

«Πενήντα χρόνια, μια ζωή, επέρασαν, θυμήσου
απ' της χρυσής μας εποχής εκείνης τον καιρό.
Μήπως στη Σάμο ήσουνα την εποχή εκείνη,
μήπως στην Αλεξάνδρεια, στη Χιό, στη Μυτιλήνη;»

«Απ' έξω από την Τένεδο...πενήντα πέντε χρόνια
επέρασαν απ' τη στιγμή εκείνη σαν φτερό.
Σαν να σε βλέπω, Κωνσταντή, δεν θα ξεχάσω αιώνια...
ακόμα στο μπουρλότο σου επάνω σε θωρώ...
χρόνος δεν ήταν που έκαψες στη Χιό τη Ναυαρχίδα
κι ήταν η πρώτη μου φορά εκείνη που σε είδα.»

Απ' έξω από την Τένεδο, θυμάσαι; Μια φρεγάδα
Σ' έβαλε μπρος μ' αράπικου αλόγου γρηγοράδα
μ' οκτώ βατσέλα πίσω της, έμοιαζαν περισσότερια
και συ γεράκι γύρω τους, επάνω στο μπουρλότο,
που την κορβέτα τίναξες πρωτύτερα στ' αστέρια.
Σαν δαίμονας μες στον καπνό γλιστρούσες και
στον κρότο...

Σε καμαρώνω από μακρυνά... Οι ναύτες κι ο λοστρόμος
με ξόρκιζαν να φύγουμε, τους είχε πιάσει τρόμος,
γιατί η αρμάδα ζύγωνε. Απάνου στο τιμόνι
θάρρος στους ναύτες σου έδινες...
Δεν βάσταξε η καρδιά μου...
Σε μια στιγμή χανόσουνα, σε μια στιγμή και μόνη...
Και όρτσα! μάλινα τα πανιά! φωνάζω στα παιδιά μου.

Στο στρίψιμο του τιμονιού μας σίμωσες.. μ' αντάρα
ο Τούρκος κοντοζύγωνε, η μαύρη μου καμπάρα
αστροπελέκι και φωτιά επάνω του ξερνούσε,
μα σα δελφίни γρήγορα κι εκείνος επετούσε.
Οι ναύτες μου εφώναξαν-τι κάνεις καπετάνο!
Κι εγώ τους λέω: τον Ψαριανό να σώσω κι ας πεθάνω.

Και σου πετώ τη γούμενα και δένεις το μπουρλότο.
κάνω τιμόνι δεξιά! Το φλογερό το χνώτο
του Τούρκου θα σε βούλιαζε. Θυμάσαι, σου φωνάζω
πρώτος απ' όλους ν' ανεβείς, μα δεν μ' ακούς και αφήνεις
άλλοι ν' ανεβούν... Έσκυψα κι απ' τα μαλλιά σ' αδράζω
και σ' έσωσα και φύγαμε...Μα δάκρυα βλέπω χύνεις!»

«Ματρόζε! σύ;» Ο Κωνσταντής δακρύβρεχτος φωνάζει
και μες στα στήθη τα πλατειά σφιχτά τον αγκαλιάζει.
Κι ενώ οι δυο οι γίγαντες με τα λευκά κεφάλια
στ' άσπρα τους γένια δάκρυα κυλούσαν σαν κρυστάλλια,
δυο κορφοβούνια μοιάζανε γεμάτα από χιόνι
όταν του ήλιου η ματιά την άνοιξη το λιώνει.

ΤΑ ΗΦΑΙΣΤΕΙΑ

Ανδρέας Κάλβος

α΄

Χλωρά, μοσχοβολούντα
νησία του Αιγαίου πελάγους,
ευτυχισμένα χώματα,
όπου η χαρά κ' η ειρήνη
πάντα εκατοίκουν!

β΄

Τι τα θαυμάσια εγίνηκαν
κοράσια σας, οπ' είχαν
ψυχήν σαν φλόγα, χείλη
σα δροσισμένα ρόδα,
λαιμόν σαν γάλα;

γ΄

Στα πλούσια περιβόλια σας
βασιλικός και κρίνοι
ματαίως ανθίζουν, έρημα,
ούτ' ένα χέρι ευρίσκεται
να τα ποτίζη.

δ΄

Τα δάση, τα λαγκάδια σας,
όπου η φωνάϊ αντιβόουν
των κυνηγών, σιωπώσι,
σκύλοι εκεί τώρα αδέσποτοι
μόνον βαυίζουν

ε΄

Ελεύθερα, αχαλίνωτα
μέσα εις τ' αμπέλια τρέχουν
τ' άλογα, και εις την ράχην τους
το πνεύμα των ανέμων
κάθεται μόνον.

στ΄

Εις τον αιγιαλόν
από τα ουράνια σύγνεφα
αφόβως καταβαίνουν
κραυγάζοντες οι γλάροι
και τα γεράκια.

ζ΄

Βαθιά εις την άμμον βλέπω
χαραγμένα πατήματα
ζώντων παιδιών και ανθρώπων,

όμως πού είναι οι άνθρωποι,
πού τα παιδιά;

η΄

Φρικτόν, θλιβερόν θέαμα
τριγύρω μου εξανοίγω,
ποιών είναι τα σώματα
που πλέουσ' εις το κύμα;
ποιών τα κεφάλια;

θ΄

Αυγερινάι του ηλίου
Ακτίνες τι προβαίνετε;
Τάχα αγαπάει να βλέπη
έργα ληστών το μάτι
των ουρανίων;

ι΄

Δημιουργέ του κόσμου,
πατέρα των αθλίων
θνητών, αν Σύ του γένους μας
όλου ζητής τον θάνατον,
αν Σύ το θέλης.

ια΄

τα γόνατά μου εμπρός Σου,
να, πέφτουν, το υπερήφανον
κεφάλι μου, που αντίκρυ
των βασιλέων υψώνετο,
την γην εγχιζεί

ιβ΄

Ιδού ευλαβείς οι Έλληνες
σκύπτουσιν όλοι, πρόσταξε,
κ' απάνω μας ας πέσωσιν
η φλόγες της οργής Σου,
αν Σύ το θέλης.

ιγ΄

Πλην πολυέλεος είσαι,
και βοηθόν Σε κράζω...
Βλέπω, βλέπω εις την θάλασσαν
πετώμενον τον στόλον
αγρίων βαρβάρων.

ιδ΄

Κύτταξε πώς ο ήλιος
χρυσώνει τα πανιά των,
κύτταξε πώς το πέλαγος
από σπαθιών ακτίνας
τρέμον αστράπτει.

ιε΄

Από τας πρύμνας χύνεται,
γεμίζων τον αέρα
κρότος μυρίων κυμβάλων,
και μέσα από τον θόρυβον
ψάλματα εκβαίνουν:

ιστ΄

«Στάζουσι τα μαχαίρια μας
»από το αίμα ακάθαρτον
»των χριστιανών, πριν πήξη,
»ελάτε, ελάτε εις νέον
»αίμα ας τα πλύνωμεν.

ιζ΄

»Ελάτε να ζεστάσωμεν
»τα χέρια μας στα σπλάχνα
»όσων θυσίας προσφέρουσιν
»εις τον Σταυρόν, και σέβονται
» Αγίων εικόνας.

ιη΄

»Ελάτε, ελάτε, ο κόπος
»αν μας καταδαμάση
»επί σωρούς σφαγμένων
»καθίζοντας, ανάπαυσιν
»θέλομεν εύρει.

ιθ΄

»Τα ρόδα της Ελλάδος
»εις τ' αίμα της βαμμένα
»θέλει φανούν τερπνότατον
»δώρον των γυναικών μας
»κ' έργον ηρώων».

κ΄

Σκληρά, δειλά αναθρέμματα
της ποταπής Ασίας,

έργον ηρώων, ναι, βέβαια,
- ποίος το αμφιβάλλει - υπάρχει
το τρόπαιόν σας,

κα΄
έργον ηρώων, αν σφάξητε
αδύνατα παιδιά,
έργον ηρώων, αν πνίξητε
τας τρυφεράς γυναίκας
και τα γερόντια.

κβ΄
Ιδού κι άλλα νησιά
την λύσαν σας προσμένουσι,
πόλεις ιδού και αλίκτυπος
ξηρά κατοικημένη
απ' έθνη αθώα.

κγ΄
Δια σας, ηρώων κοπάδια,
δεν φθάνει η Χίος, η Κύπρος,
των Κυδωνιών δεν φθάνουσι
της Κάσσου και τη Κρήτης
η κατοικία.

κδ΄
Άμμετε, μην αφήσετε
ζώντα κανένα, απ' αίμα
τα Αιγαία νερά βαμμένα,
κύματ' ας έχουν γέμοντα
από σφαγάδια.

κε΄
Ω Έλληνες, ω θείαι
ψυχαί, που εις τους μεγάλους
κινδύνους φανερώνετε
ακάμαντον ενέργειαν
και υψηλήν φύσιν!

κστ΄
Πώς από σας καμμία
δεν τρέχει τώρα; Πώς
κει μέσα εις τα πλεόμενα
δεν ρίχνεσθε καράβια
των πολεμίων;

κζ΄
Πώς, πώς της ταλαιπώρου
πατρίδος δεν πασχίζετε
να σώσητε τον στέφανον
από τα χέρια ανόσια
ληστών τοσοούτων;

κη΄
Είναι πολλά τα πλήθη των
και φοβερά εις την όψιν,
αλλ'ένας Έλλην δύναται,
ένας άνδρας γενναίος
να τα σκορπίση.

κθ΄
Όποιος την δάφνην θέλει
αθάνατον της δόξης
όποιος δάκρυα δια τ' έθνος του
έχει, δια δε την μάχην
νουν και καρδιαν,

λ΄
ας εκβή αυτός-Να , βλέπω,
ταχείαι, ως τ' απλωμένα
πτερά των γερανών,
έρχονται δύο κατάμαυραι
τρομεραί πλώραι.

λα΄
Παύει ως τόσον ο κρότος
των μουσικών οργάνων,
τ' αγαρηνά τραγούδια
παύουν και τα υπερήφανα
βλάσφημα μέτρα.

λβ΄
Μόνον ακούω το φύσημα
του ανέμου, οπού περνώντας
εις τα κατάρτια ανάμεσα
και εις τα σχοινία σχισμένος
βιαίως σφυρίζει.

λγ΄
Μόνον ακούω την θάλασσαν
που ωσάν μέγα ποτάμι,

ανάμεσα εις τους βράχους
κτυπώντας μυρμυρίζει
γύρω εις τα σκάφη.

λδ΄
Να η κραυγαί και ο φόβος,
να η ταραχή και η σύγχυσις,
από παντού σηκώνονται,
και απλώνουν πολυάριθμα
πανία να φύγουν.

λε΄
Στενόν, στενόν το πέλαγος
ο τρόμος κάμνει. Πέφτει
ένα καράβι επάνω
εις τ' άλλο και συντρίβονται,
πνίγονται οι ναύται.

λστ΄
Ω! πώς από τα μάτια μου
ταχέως εχάθη ο στόλος.
Πλέον δεν ξανοίγω τώρα
παρά καπνούς και φλόγας
ουρανομήκεις.

λζ΄
Έξω από την θαλάσσιαν
πυρκαϊάν νικήτρια
ιδού πάλιν εκβαίνουν
σωσμένοι η δύο κατάμαυροι
θαυμάσιαι πλώραι.

λη΄
Πετάουν, απομακρύνονται.
Στο διάσημα του αέρος
χωσμένοι, γίνονται άφαντοι,
διαβαίνουσαι επαίανίζον,
κήκουεν ο κόσμος.

λθ΄
Κανάρη! Και τα σπήλαια
της γης εβόουν: Κανάρη!
Και των αιώνων τα όργανα
ίσως θέλει αντηχήσουν
πάντα Κανάρη!

A Canaris

Bίκτωρ Ουγκώ (1832)

Canaris! Canaris ! nous t'avons oublié !
Lorsque sur un héros le temps s'est replié,
Quand le sublime acteur a fait pleurer ou rire,
Et qu'il a dit le mot que Dieu lui donne à dire ;
Quand, venus au hasard des révolutions,
Les grands hommes ont fait leurs grandes actions,
Qu'ils ont jeté leur lustre, étincelant ou sombre,
Et qu'ils sont pas à pas redescendus dans l'ombre,
Leur nom, s'éteint aussi. Tout est vain ! tout est vain !
Et jusqu'à ce qu'un jour le poète divin
Qui peut créer un monde avec une parole,
Les prenne, et leur rallume ou front une auréole,
Nul ne se souvient d'eux, et la foule aux cent voix
Qui rien qu'en les voyant hurlait d'aise autrefois,
Hélas ! si par hasard devant elle on les nomme,
Interroge et s'étonne, et dit : Quel est cet homme ?

Nous t'avons oublié. Ta gloire est dans la nuit.
Nous faisons bien encor toujours beaucoup de bruit ;
Mais plus de cris d'amour, plus de chants, plus de culte,
Plus d'acclamations pour toi dans ce tumulte !
Le bourgeois ne sait plus épeler ton grand nom.
Soleil qui t'es couché, tu n'as plus de Memnon !
Nous avons un instant crié : – La Grèce ! Athènes !
Sparte ! Léonidas ! Botzaris ! Démosthènes !
Canaris, demi-dieu de gloire rayonnant !... –
Puis l'entracte est venu, c'est bien ; et maintenant
Dans notre esprit, si plein de ton apothéose,
Nous avons tout rayé pour écrire autre chose.
Adieu les héros grecs ! leurs lauriers sont fanés !
Vers d'autres orientes nos regards sont tournés.
On n'entend plus sonner ta gloire sur l'enclume
De la presse, géant par qui tout feu s'allume,
Prodigieux cyclope à la tonnante voix,
A qui plus d'un Ulysse a crevé l'œil parfois.
Oh ! la presse ! ouvrier qui chaque jour s'éveille,
Et qui défait souvent ce qu'il a fait la veille ;
Mais qui forge du moins, de son bras souverain,
A toute chose juste une armure d'airain !

Nous t'avons oublié ! Mais à toi, que t'importe ?
Il te reste, ô marin, la vague qui t'emporte,
Ton navire, un bon vent toujours prêt à souffler,
Et l'étoile du soir qui te regarde aller.

Il te reste l'espoir, le hasard, l'aventure,
Le voyage à travers une belle nature,
L'éternel changement de choses et de lieux,
La joyeuse arrivée et le départ joyeux ;
L'orgueil qu'un homme libre a de se sentir vivre
Dans un brick fin voilier et bien doublé de cuivre,
Soit qu'il ait à franchir un détroit sinueux,
Soit que, par un beau temps, l'océan monstrueux,
Qui brise quand il veut les rocs et les murailles,
Le berce mollement sur ses larges écailles,
Soit que l'orage noir, envolé dans les airs,
Le batte à coups pressés de son aile d'éclairs !

Mais il te reste, ô grec ! ton ciel bleu, ta mer bleue,
Tes grands aigles qui font d'un coup d'aile une lieue,
Ton soleil toujours pur dans toutes les saisons,
La sereine beauté des tièdes horizons,
Ta langue harmonieuse, ineffable, amollie,
Que le temps a mêlée aux langues d'Italie
Comme aux flots de Baïa la vague de Samos ;
Langue d'Homère où Dante a jeté quelques mots !
Il te reste, trésor du grand homme candide,
Ton long fusil sculpté, ton yatagan splendide,
Tes larges caleçons de toile, tes caftans
De velours rouge et d'or, aux coudes éclatants !

Quand ton navire fuit sur les eaux écumeuses,
Fier de ne côtoyer que des rives fameuses,
Il te reste, ô mon grec, la douceur d'entrevoir
Tantôt un fronton blanc dans les brumes du soir,
Tantôt, sur le sentier qui près des mers chemine,
Une femme de Thèbe ou bien de Salamine,
Paysanne à l'œil fier qui va vendre ses blés
Et pique gravement deux grands bœufs accouplés,
Assise sur un char d'homérique origine
Comme l'antique Isis des bas-reliefs d'Égine !

Στον Κανάρη

Βίκτωρ Ουγκώ (1832)

(Μετάφραση- Διασκευή: Πλάτων Κεχαγιάς)

Κανάρη μου! Κανάρη μου! Σ' έχουμε λησμονήσει!
Καθώς απ' τους ηρωισμούς χρόνος έχει κυλήσει.
Όταν γέλια ή κλάματα στα μάτια έχει φέρει
Υπέρτατος ηθοποιός που λόγια Θεού προφέρει.
Όταν σε επανάστασες άντρες τρανοί βρεθήκαν
Και κατορθώματα λαμπρά στην ιστορία αφήκαν.
Κι' όλα τα χρωματίσανε με λάμψη ή με μαυράδι
Μα βήμα-βήμα ύστερα πέσανε στο σκοτάδι.
Το όνομά τους έσβησε. Μάταιος πούναι ο βίος!
Ως που μια μέρα έρχεται κι ο ποιητής ο θείος
Με μια του λέξη μοναχά καινούργιο κόσμο στήνει
Και φωτοστέφανο ξανά σ' αυτούς τους άνδρες δίνει,
Αυτούς που ήδη έσβησε απ' το μυαλό η λήθη
Αυτούς που μ' ενθουσιασμό υμνούσαν πριν τα πλήθη.
Κι αλίμονο! Όταν γι' αυτούς σήμερα πια μιλάνε
Αναρωτιούνται κι απορούν: αυτοί τάχα ποιοι νάνακι!

Σε λησμονήσαμε. Στη νύχτα μέσα η δόξα σβήνει
Καθώς η τύρβη της ζωής καθόλου δεν αφήνει
Φωνές αγάπης να υψωθούν, τραγούδια και λατρεία
Κι επευφημίες ν' ακουστούν στην τόση φασαρία.
Το μέγα σου όνομα ήλιε μου αστός δεν συλλαβίζει
Κι ούτε σε βλέπει ο Μέμνονας κι ούτε σε χαιρετίζει!
Κάποια στιγμή κραυγάσαμε: Ελλάδα ηρωίδα
Του Δημοσθένη Αθήνα εσύ, Σπάρτη του Λεωνίδα
Κανάρη μας ημίθεε, η δόξα, η αστραπή σου
Το πνεύμα μας πλημμύρισε κι η αποθέωσή σου,
Κι ύστερα όλα σύπασαν και άσχετες με σένα
Φροντίδες πάνω στο χαρτί εχάραξε η πέννα...
Οι δάφνες των ηρώων γραικών μας μοιάζουν μαραμμένες
Κι είναι οι ματιές μας σ' άλλες πια ανατολές στραμμένες.
Η δόξα πλέον δεν ηχεί στου Τύπου το αμόνι
Του Τύπου-γίγαντα που αυτός το κάθε φως υψώνει.
Ο Τύπος, κύκλωπας τρανός που τη φωνή ανεβάζει
Που όμως ο κάθε Οδυσσεάς το μάτι του το βγάζει
Ο Τύπος που κάθε πρωί σκληρούς αγώνες δίνει
Μα εκείνο που δημιουργεί συχνά αύριο το σβήνει.
Τουλάχιστον σφυρηλατεί με ένα χέρι αντρίκιο
Μια μπρούντζινη αρματωσιά για κάθε πράμα δίκιο.

Σε λησμονήσαμε. Όμως συ το κύμα έχεις κοντά σου,
Θαλασσινέ, που οι άνεμοι σπρώχνουν το πέρασμά σου
Σαν το σκαρί σου κυβερνάς όρθιος στο τιμόνι
Κι ο αποσπερίτης στέκεται κι εσένα καμαρώνει.

Την περιπέτεια ζητάς, που η τύχη θα σου φέρει
Μέσα από το ταξίδι σου σε μαγεμένα μέρη,
Όπου τόποι και πράγματα όλο έρχονται και πάνε
Και το σαλπάρισμα χαρά και τ' άραγμα χαρά 'ναι.
Η περηφάνια σου να ζεις με την ελευθεριά σου
Στ' αρματωμένο μπρίκι σου, με όλα τα πανιά σου
Είτ' έχεις να διαβείς πορθμούς, στενά γεμάτα ξέρα
Είτε μια θάλασσα πλατειά με πρίμο τον αγέρα,
Τη θάλασσα που άλλοτε βράχους, μώλους ραγίζει
Κι' άλλοτε πα' στο κύμα της ήμερα σε λικνίζει
Τη θάλασσα που σκοτεινή, σαν θύελλα ξεσπάει
Με αστραπές, ο άνεμος με λύσσα τη χτυπάει.
Σου μένει, Έλληνα τρανέ, γαλάζια η θάλασσά σου
Οι πελαγίσιοι σου αετοί, που όλο πετούν κοντά σου
Ο ήλιος σου ο λαμπερός χειμώνα καλοκαίρι
Οι ορίζοντες οι ήμεροι και το γλυκό τ' αγέρι.
Η γλώσσα σου η ανεκτίμητη, γέννημα αρμονίας
Που με τα χρόνια πλούτισε γλώσσες της Ιταλίας.
Σαν νάρθαν Σάμου κύματα στις Βάϊας τα μέρη
Λέξεις του Ομήρου που κι αυτές ο Δάντης τις προφέρει
Σου μένει, κόσμημα αγνό στην παλικάροσύνη,
Η βράκκα η ολομέταξη που το κορμί σου ντύνει,
Με τα σειρίτια τα χρυσά το άλικο καφτάνι,
Το σκαλιστό ντουφέκι σου, το φινό γιαταγαμί!
Όταν το πλοίο σου γλιστρά σε κύματ' αφρισμένα
Περήφανο που περιπλέει περγιάλια δοξασμένα
Σου μένει ακόμη, ώ Έλληνα, τ' αγνάντεμα σαν χάδι
Ενός πάλλευκου μάρμαρου, στο πούσι και στο βράδυ
Και στα δρομάκια του γιαλού να βλέπεις ώρες-ώρες
Της Σαλαμίνας, των Θηβών τις όμορφες τις κόρες
Με όψη υπερήφανη τα ζώα να κεντούνε
Που βοίδαμάξια ομηρικά οπίσω τους τραβούνε
Πηγαίνοντας στην αγορά για πούλημα σιτάρια
Σαν κάποια αρχαία 'Ισιδα στις Αίγινας τα πλάγια.

.....

Πολεμική σημαία των Ψαρών,
διαστάσεων 4,50 x 6,40 μέτρων,
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Πηγές εικονογράφησης:
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος, Ιδιωτική Συλλογή
Έπιλογή εικονογραφικού υλικού & επιμέλεια:
Πανελλήνιος Όμιλος Ιστιοπλοΐας Ανοικτής Θαλάσσης
